

A ROMÁN KORMÁNYVÁLTOZÁS

A NEMZETI PARASZTPARTNAK 1928 őszén nagy reménységekkel indult kormányzata súlyos csalódások után 1931 tavaszán véget ért: április elején Mironescu, akinek Maniu már egy félévvel előbb átadta a kormányelnökséget, lemondott s kétheti krízis után, április 18-án megalakult a Jorga-kormány.¹ Alig egy évig kormányon, ez év május 31-én Jorga lemondott, — inkább mondhatjuk, — megbukott; június 5-én megalakult Vajda Sándor ideiglenes kormánya, hogy választások útján tisztázza a zavaros parlamenti helyzetet s miután a július második felében megejtett választásokon, a választási eljárás sajátosságánál fogva többséget kapott a nemzeti parasztpárt, Vajda-Voevod Sándor elnöksége alatt megalakult a véglegesnek ígért nemzeti-parasztpárti kormány.

BÁRMILY HIRTELEN TÖRTÉNT is, Jorga bukása csak a be nem avatottak előtt volt meglepetés. Egy éves uralma nem volt egyéb, mint folyton kitömi készülő krízisek sorozata; egy teljesen inkompetens, parlamenti párt felett nem rendelkező, magát államférfiúnak képzelő, hiú amatőrnek amatőr miniszterkedése; eszköz pénzügyminiszterének, az agyafürt, erőszakos, mindenre kész, de a súlyos helyzettel megbirkózni mégsem tudó Argetoianu kezében. Ilyen körülmények katasztrófához kellett, hogy vezessenek.

Mikor a Jorga-kormány egy évvel ezelőtt a kormányzatot átvette, az 1930-i év költségvetése két milliárd lei deficittel záródott; a következő évben nyolc milliárdra emelkedett s a most folyó évben máris hat milliárddal növekedett, ellenére annak, hogy a Maniu-kormány 1929 folyamán egy 17 és fél milliárdos külföldi kölcsönt kapott. E számokra támaszkodva tette meg Rist, francia pénzügyi szakértő jelentését, akit a kormány hívott meg, hogy megvizsgálja az ország pénzügyi helyzetét: készítse elő egy francia kölcsön útját. Rist a deficittel kapcsolatosan szomorú képét rajzolja az állam gazdasági és pénzügyi helyzetének; okát a helytelen pénzügyi politikában jelöli meg, melynek vezetésében a „legnagyobb rendetlenséget“ és „súlyos könnyelműséget“ talált. A pénzügyi szervezetnek nincs irányelve, adózók és adókiivetés között nincs kapcsolat, minek folytán a bevételi előirányzat sem lehet reális; könnyvezetés és kezelés helytelen; az állam gyakran rendszer és ok nélkül, igen sokszor törvényellenes módon, olyan kötelezettségeket vállal, melyek a jövőre

¹ V. d. Szász Zsombor: „A román politikai élet útjai“ című sorozat II. cikkét, a Magyar Szemle 1931. évi augusztusi számában.

nézve is lehetetlenné teszik egy egészséges pénzügyi politika kialakulását; például az agrárkonverzióról, az alkoholmonopóliumról szóló törvény.

A helyzet orvoslásának módját Rist az okok megszüntetésében akarja megkapni. A moratórium ellen van, annál inkább, mert a külföldi kötelezettségek összege csak három milliárdra rúg, ennek az összegnek a visszatartása a deficitet nem tüntetné el, viszont azt eredményezné, hogy az állam hitele külföldön hosszú időre tönkre volna téve. Nem moratóriumot, hanem szigorú takarékoságot, némely adónem felemelését, a bevételek biztosítását, az adókivetés és behajtás reorganizációját ajánlja, rendet és rendszert a könyvvizetés és adóbehajtás terén — ezek azok, amiktől az állami háztartás rendbejövételét várhatónak tartja.

Hogy ez így van-e vagy nincs így, hogy túlfeszített állami és vele járó egyéni takarékoság, adóemelés és kíméletlen adóbehajtás biztosítja-e a bevételek befolyását, az állami költségvetés egyensúlyát — annak tárgyalása nem a mi dolgunk. A jelentésből nyilvánvaló, hogy Rist egyedül a, külföldi hitelezők érdekeit, a külföldre irányuló kötelezettségek teljesíthetését tartja szem előtt, a nem fizetett tisztviselőkkel és nyomorgó nyugdíjasokkal nem sokat törődik s rövid pár sorban utal arra, hogy Románia nyomorult gazdasági és pénzügyi helyzetének oka — a kormányok kétségtelenül könnyelmű és helytelen politikája mellett — elsősorban az a világkrízis, az agrártermékek, a búza- és állatárak katasztrofális esése, amelyen változtatni Romániának éppen úgy nincs módjában, mint a többi agrárállamnak a világon.

A kormány Rist jelentését nem tette közzé, sajtó és közönség csak hallomás útján értesült róla. De hogy az állam financiai katasztrofális helyzetben vannak, annak tudásához nem volt Rist-jelentésre szükség.

Május 27-én az állami tanítók és tanárok szövetsége kongresszust tartott, melynek összehívását előzőleg alig engedte meg a kormány, s a kongresszuson tényleg éles támadások történtek a kormány ellen. Hurmuzeca Dragomir, egyetemi tanár, megnyitóbeszédében kijelöltette, hogy a tanítóság szenvedésének pohara színültig megtelt, tovább az anyagi nélkülözést és felülről jövő pressziót nem tűrik. (Jorga, kormányelnöksége mellett, egyúttal közoktatási miniszter is volt.) „Az oktató személyzet — mondta fölmináns beszédében egy másik egyetemi tanár, Fortu — nem fogja a közoktatási miniszter kívánságát teljesíteni s nem ugrik a Fekete-tengerbe, hanem testületileg a királyhoz megy s bejelenti, hogy a kormány iránt elvesztette bizalmát.“ Határozati javaslatában megállapította a kongresszus, hogy „mindaz a rossz, ami az oktató kart az utóbbi időben érte, Jorga miniszterelnök egyéni álláspontjának következménye, aki senkitől sem fogad el tanácsot és senkitől sem tűr el bírálatot.“

A kongresszus határozatára feleletül a közoktatási minisztérium azt határozta, hogy Fortu egyetemi tanár ellen állam elleni izgatás címén vizsgálatot indít s június 6-ára Jorga összehívta az egyetemek nagytanácsát. Ez történt hétfőn, május 30-án. A „Neamul Românească“, Jorga lapja, ugyanazon a napon a másnap tartandó miniszter-

tanácsról azt írta, hogy annak célja, hogy „megfontolja a miniszterelnök által előterjesztendő megoldásokat, melyeket az uralkodó már helybehagyott tárgyalási alapul.“

Mindebből nem lett semmi.

Másnap a miniszteri tanács után az uralkodó fogadta a miniszterelnököt s tudtára adta, hogy szívesen veszi lemondását. Jorga ott a palotában megírta lemondását s június 5-én helyét az általa annyira gyűlölt Vajda Sándor foglalta el.

ALIG TELT EL BUKÁSA UTÁN egy hónap, még meg sem voltak a választások és Jorga, akinek szájából sohasem fogy el a fecsegés és kezéből sohasem hiányzik a toll, vaskos füzetet adott ki: „Doi ani de restauranté“, két év „újjászervező“ politikájának történetéről: „ce a fost, ce am vrut, ce am putut“, — hogy mi volt, mit akartam és mire voltam képes? Szokatlan, talán soha meg nem történt dolog, hogy egy miniszterelnök bukása után pár nappal apológiát írjon, amelyben méregbe mártott tollal gyalázza ellenfeleit és dicsérje eredménytelen, bukott politikájának eseményeit, világ elé vigye uralkodójával folytatott beszélgetéseit, minisztertanácsok titoktartás védelme alatt álló tárgyalásait. A füzet minden sora éles világot vet a román politikai élet legbelsőbb redőire és írójának lelki világára. Lapokat lehetne tanulságosan írni e füzetéről.

A nemzeti parasztpárti kormányzat utolsó hónapjaiban, 1930 végén, 1931 elején — írja Jorga — mindjobban kialakult a vélemény, hogy egy olyan új kormányra van szükség, amelyben nem klub-érdek parancsol, hanem amely érdemre és nem devocióra támaszkodik. Hogy ki iránti devocióra, azt elhallgatja Jorga. Ilyen önzetlen „nemzeti“ kormány alakítása forgott II. Károly fejében. De ennek vezetésére — mondja Jorga — egy nagytekintélyű férfiúra volna szükség, aki pártokhoz való kötöttség nélkül makulátlan múlttal rendelkezik. Ilyen férfiút Jorga a pártvezérek, a román politikusok között nem ismer: nem ilyen sem Dinu, sem Gheorghe Brătianu vagy Dúca, sem Averescu, Goga, Lupu vagy a többi. Még kevésbé ilyenek az erdélyi nemzeti pártiak, Maniu és Vajda, akik „az erdélyi politikusok egy klikkjének diktatúráját akarják kiterjeszteni az országra, akik nem ismerik és nem akarják ismerni Romániát, akiknek nincs hivatásuk és látókörük, de a „regáti cigányokkal és fanariótákkal szemben felette büszkék fajuk tisztaságára, nyugati jellemvonásaikra, amit osztrák és magyar elnyomóik nyomtak homlokukra a rabszolgaság izzó vasával.“

Az uralkodó abban bízott, hogy az ország megváltója Titulescu, a londoni követ lehet, „minden nép nagyjainak barátja“, Genf állandó vendége, akinek egyetlen hibája, hogy — Keynes szerint — „he talks too much“, igen sokat fecseg; akinek egyetlen vágya, hogy időnkint leszálljon „Európából“ a nyomorúságos és szegény román földre, ahol, ha akarna, tudna csinálni valamit, amire más, közönséges ember, aki csak a munka érdemét hozza magával, nem képes.

Ő, Jorga, nem kér audienciákat a királytól, „ne higgye senki, hogy előnyökre vadászik; ő csak Isten előtt alázza meg magát, és

nem kér senkitől semmit“, s ha valaha szolgálnia kellene országát, nem szeretné, hogy „azt kívánják, hogy azt tegye, amit mondanak, hanem hogy szabadságában álljon, hogy saját eszméit szolgálja“. Benne nincs semmi Titulescu „határtalan ambíciójából“, nem lévén semmi érdeke, semmi aspirációja, ülhet csendesen Váleni de Munteben s várja az uralkodó gyakori hívását audienciára s gyártja számára a memorandumokat, ellenzi makacsul egy „nemzeti koncentrációs kormány“ létrejöttét.

A vége a sok, hosszú intrikának az, hogy a király megúnja a pártvezérek marakodását, lemond a nemzeti kormány megvalósításáról s Jorgát bizza meg a kormányzattal. „A legnagyobb áldozat, amit öfelsége tőlem kívánhat“, írta naplójába, valószínűleg égre fordított szemmel, Jorga. Elérte, amire annyi év óta titkon és nyilvánosan vágyott. De abban a pillanatban rájött arra is, hogy Romániában a miniszterelnök ágya nem rózsalevelekből van vetve.

Amint a miniszterelnöki székbe ült — mellette előadásait is megtartotta az egyetemen, hogy példát adjon a kötelességteljesléstől — megindultak a támadások, az intrikák. A sajtó — írja Jorga — határtalan heveséssel támadja; „soha a román sajtó olyan alacsonyra nem süllyedt mint most s nekem minden erőmre szükségem van, hogy fenntartsam magam ennyi piszok között.“ Kebelbarátja, Seton Watson is csatlakozott a román sajtóhoz és azt írja, hogy a Jorga—Argetoianu választási hadjárat „a választási eljárás prostitúciója“ volt s Románia „egy cinikus és felelőtlen koteria hatalmába került.“ De legjobban fáj, hogy az uralkodó továbbra sem szakítja meg a pártokkal való összeköttetéseit, szívesen látja a palotában a Brátianukat, Dúcát, Mamut és úgy veszi észre, hogy titkon előkészíti a nemzeti párt uralomra való visszatérését. Az uralkodó követeli magának a jogot, hogy az ellenzék is vegyen részt a közéletben s ő velük együtt is dolgozhassák. „A jövő nem tőlem függ“, mondja neki a király. „Lehet, hogy él kell válnom olyanoktól, akiket szeretek s olyanokkal kell, hogy együtt dolgozzam, akik nem bírják szimpátiámat. Ami állandó vágyam, az egy koalíciós minisztérium...“

Ez alatt az állam gazdasági és pénzügyi állapota katasztrofálisan romlott. Arról van szó, hogy már nemcsak az állami hivatalnokok és nyugdíjasok, hanem a hadsereg sem kapja meg fizetését. Eljött Rist, elkészítette jelentését és kiderült, hogy a franciák nem fognak kölcsönt adni, Argetoianu optimizmusa alaptalan. De a pénzügyminiszter még május 26-án is azzal hitegette a királyt, hogy a tisztek megkapják fizetésüket.

Közben megtörtént a tanítói és tanári testület kongresszusa.

Május 31-én délelőtt koronatanács volt. Letárgyalták a módokat, hogy miképpen lehetne takarékoskodni, hol és mennyit? Király és miniszterei komolyan tanácskoztak a jövőről.

A koronatanács után az uralkodó int Jorgának, hogy beszélni akar véle s mikor egyedül vannak, Jorga észreveszi, hogy királya szeretne mondani valamit, de nem tudja, hogy kezdje? Megkérdi: bírja-e bizalmát teljes mértékben? \$ miután az uralkodó még mindig habozik és nem szól, hozzáfűzi: „ha az uralkodónak van valami

megoldása, jobban szeretne azonnal, most távozni, mint egy hét múlva“. A király dadog: talán Titulescu... új kormány, melynek sértetlen népszerűsége... Titulescut támogatná a nemzeti parasztpárt. „Nagy koncentrációt akartam — mondja végre a király, — most már megelégszem a kicsi koncentrációval is“.

„Figyelmeztettem az uralkodót, — beszéli tovább Jorga, — a kis pártok nagy ambíciójára s aztán leültem a király íróasztalához és megírtam lemondásomat“.

„Felség,

tekintve a pénzügyi nehézségeket, amelyeket nem tudom, hogy egy kormány, amely nem támaszkodik egy hatalmas pártra, hogyan tudna azonnal és teljesen megoldani, kérem Felségedet, hogy fogadja el a kabinet lemondását, amelynek elnöke lenni terhes kötelességem volt.

Kérem Felségedet, hogy tekintsen továbbra is legalázatosabb szolgáljával,

1932. évi május hó 31.

N. I o r g a.

Június 2-án megjelent az „om crisor insolubile“, a megoldhatatlan krízisek embere, Titulescu, de azonnal belátta, hogy a „nagy pártok“ koalíciója lehetetlen s június 5-én Vajda Sándor elnökletével átmeneti kormány alakult.

Ezzel úgy tetszhetnék, hogy Jorga szerepe befejeződött, de „a dolgok jobb megértése és saját becsületének védelme“ érdekében szükségesnek látja, hogy a Vajda megbízatását megelőző audienciáján történeteket is nyilvánosságra hozza.

„A király kérdezte, hogy milyen álláspontot foglalok el? — Kivel szemben? — A nemzeti parasztpárti kialakulással szemben. — Titulescuval? — Még nem tudom. — Ellene leszek. — Midőn a király figyelmeztet, hogy egy időben a nemzeti parasztpártot a liberálisok elé helyeztem, felhívom figyelmét azokra a körülményekre, melyek a pillanat és helyzet különbségében voltak. Aztán szóba került a parlament feloszlatása. — Nálunk az a szokás, mondta a király, hogy a kormánnyal együtt a parlament is megy. — Emlékeztetem a királyt, hogy én nem oszlattam fel. — De hátha koalíció jön létre? kérdi a király. — Az ellen is küzdeni fogok, küzdeni fogok minden ellen, aminek pártszíneze van, mert nálunk a párt nem egyéb, mint kiszipolyozó banda. Miből élnek? — Koalícióban s ez az én ideálom, nehezebb volna. — Felséged, aki fiatal, azt hiszi; de én jól ismerem őket. Ha Felséged alkotmányos úton akar maradni... — Provizórius kormányzatot akarok a koalíció bevezetéseképpen... — Miért nem fordul Felséged a liberálisokhoz? Az egy valóságos párt, tradíciókkal... De a nemzeti parasztpártból kit akar Felséged? Maniu született köztársasági elnök. Mihalache egy egyszerű, simplex, abból soha sem lesz politikus. Mind minderwertige Leute ...“

„Să dea Dumnezeu să fie bine“. Adja Isten, hogy jó vége legyen! A fűzetnek itt vége van. Megtűdtük belőle, hogy „mi volt“; nem tudtuk meg, hogy „mit akart“ s megtűdtük, hogy semmire sem volt való Jorga.

Jorga lemondásakor a pártok helyzete a következő volt: A régi tradíciókra támaszkodó hatalmas, liberális párt, mikor a trónfosztott Carol 1930 júniusában visszatért, az új király ellen for-

dult s csak egy kis töredéke állott Jónel fiának, Gheorghe Brátianu-nak vezetése alatt az új király mellé s alakított egy új „nemzeti liberális“ párttöredéket. A régi liberálisok Dúca, volt külügyminiszter és Dinu Brátianu vezérlete alatt továbbra is megmaradtak Románia leg-szervezettebb és legfegyvelmezettebb pártjaként, különösen a regátban, ahol az összes gazdasági és pénzügyi intézeteket kezükben tartják. Oly erősnek érzik magukat ma is, hogy szembe mernek helyezkedni az uralkodóval s ők voltak, akik a király „ideálját“, a koncentrációs nemzeti kormány létrejöttét meghiúsították.

A nemzeti parasztpárt a mai napig sem bírt két komponens eleméből, az erdélyi, magyar világból származó román nemzeti és a regát-besszarábiai radikális parasztpártból egységes párttá olvadni. Dominálnak a sokkal magasabb politikai iskolázottsággal és nyugat-európai műveltséggel bíró erdélyiek. Jorga bukásának pillanatában nagy teherterele volt a pártnak, hogy vezére, Maniu a Jorga—Argetoianu választások után visszavonulva a közéletől, a párt vezérméltaként, Vajda és Mihalache vezetése nyomán tengődött.

Szemben egymással ma a román politikai életben az erdélyiek és a liberálisok állanak, akiket mély erkölcsi és politikai nézetkülönbség, Erdély és a Regát politikai és erkölcsi fölfogása választ el, ami az erdélyiek „regionálista“ politikájában nyilvánul meg.¹ A liberálisok felégették maguk és az uralkodó között a hidat s kormányképes csoportként ma egyedül a nemzeti parasztpárt erdélyi csapata maradt. Jorga távozása és a liberálisok kosara után a király csak ezekhez fordulhatott. Kissé kalandosan, az „Adevéru“ más szempontból is csak az erdélyieket tartotta alkalmasnak a kormány alakítására:

„Miután a liberálisok visszautasították a koncentrációt, — Irta a lapban *Scrutator*, — a jelenlegi pillanatban két megoldás lehetséges.

Az egyik: választási kormány erdélyi származású miniszterelnök vezetése alatt; a másik: tiszta nemzeti parasztpárti kormány, szintén erdélyi vezetés alatt.

Bár ez a párt regáti szárnya részére áldozatot jelentene, el kell azt fogadniok, mert belpolitikai nehézségei mellett, Románia külpolitikai problémáikat is meg kell, hogy oldjon.

Herriot kormányában — folytatja az *Adevéru*, — három olyan miniszter lesz, kik a békeszerződések revíziójának hívei; fontos politikai személyiségek, akik külföldön járt román politikusok előtt nem hallgatták el azt a meggyőződésüket, hogy a revízió kérdése nemsokára fel fog vetődni s akkor Románia is hozzá kell hogy járuljon a szerződések kisebb-nagyobb megváltoztatásához. A nemzeti parasztpárt egységes véleménye szerint e kérdés természete olyan, ami erdélyi jellegű kormányt tételez fel, olyan kormányt, amely Erdély kifejezője legyen“.

A többi román párt a politikai életben nem számít.

Averescu néppártja megérdemelten utolsó óráit éh; a politizáló tábormok az utolsó időkben látva tehetetlenségét, uralkodója ellen fordult s szemérmetlenül támadja ostoba cikkeiben. Erdélyi csadása, Goga Octávián, a költő, otthagya és a fiatal Brátianu mintájára, új pártot, „nemzeti agrárpártot“ alapított.

Van aztán még Lupu-párt, antiszemita „nemzetvédelmi párt“, Codreanu-féle horogkeresztesek, kamatellenes liga, szociáldemokraták,

¹ V. ö. a „Magyar Szemle“, 1931. évi decemberi és 1933. évi januári számában az erdélyi románok regionálisták törekvéseiről közölt cikkeket.

sőt kommunisták is. Ezek mellett a kisebbségek, magyar, német, bolgár és ukrán párt, melyeknek politikájáról talán más alkalommal írunk.

A zsidók hontalanul, szerteszéjjel, mindenféle pártba tartoznak, s maguknak is van két önálló pártszervezetük.

A parlamenti helyzet Jorga kormánya alatt teljesen zavaros volt.

A kormány 1931. év tavaszán választási kartellt kötött a Dúca vezetése alatt álló liberális párttal, a német és ukrán párttal, s hogy a derű se hiányozzék, úgy az élesen antiszemita „Vlad Tepes“ ligával, mint a „Román Zsidók Szövetségével“ és „Nemzeti Egység Alakulata“ (Gruparea Uniunea Nationals) név alatt ment a választásba. Közvetlenül a választásból

289 nemzeti egységpárti (Jorga)
30 nemzeti parasztpárti
12 nemzeti liberális (Gheorghe Brăthmu)
10 néppárti (Averescu)
10 magyar

képviselő került ki, a többi mandátum a töredékpártok között oszlott meg. De a pártoknak ez az alakulása a választások után elemeire bomlott s Jorga csak a liberálisok kegyelméből élt. Bukásakor koalíciójának párttagozódása már körülbelül a következő volt:

Jorga hívei	60
Argetoianu hívei	40
A volt nemzeti egység pártja	57
Liberálisok	76

Egy olyan parlamenti helyzet, amely mellett Önérzetes államférfiú egy pillanatig sem vállalja a kormányzást.

KINEVEZÉSE UTÁN PÁR NAPPAL Vajda Sándor feloszlatta a parlamentet. Jóllehet a román választási eljárás a választásokon a szavazatoknak 40 százalékát elnyert pártnak komplikált számítás útján biztosítja a kamarai többséget, Vajda, úgy látszik, — és mint az eredmény megmutatta, helyesen, — nem bízott győzelmében és szövetségesek után nézett. A magyar párt, amint azt folyóiratunk mindig hangsúlyozta: — okosan, visszautasította a fegyverbarátságot. Valamirevaló párt sem lépett vele kartellbe; ellenben a szászok, bár minden kormányban következetesen csalódtak, a szervezetlen bolgárokkal, ukránokkal és zsidókkal együtt éppen olyan következetesen ismét felajánlották támogatásukat és a kormánypárttal szavaztak. Vajda megtartotta volt Brandschot kisebbségi államtitkárnak.

Azután megkezdődött a választási hadjárat.

A miniszterelnök kijelentette, hogy befolyásolatlan, szabad választásokat akar. Nem olyanokat, írta a „Patria“, mint volt a liberálisoké

1922-ben és 1927-ben, Averescuéké 1926-ban és Jorgaé 1931-ben. „Szabad választás alatt értjük a szavazás szabadságát és az eredmény meg nem hamisítását. Értjük, hogy nem lopják el az urnákat azzal a céllal, hogy a választó szavazócédulája helyébe a prefektura által lebélyezett szavazólapokat lopjanak. Értjük, hogy nem fog megtörténni, hogy a belügyminisztériumban megkorrigálják a végeredményt. Erre kötelezzük magunkat s kötelezettségünket megtartjuk.“

„Inkább veszítse el a párt mandátumainak felét“, mondta Mihalache a párt regáti vezére, „hogysém demagógiával vagy erőszakossággal szerezzük meg.“

A választási hadjárat elég élénk volt, de nem hasonlítható a liberális választásokhoz. Liberálisok és gogisták sajtójában dúlt a harc, a szokásos, legszélsőbb durvasággá fajult, ízléstelen harc a nemzed parasztpárt ellen és viszont. Gazembereknek, hazaárulóknak nevezték egymás vezéreit kölcsönösen. A nemzeti parasztpárti „Patria“ urnatolvajoknak, venális görög-bolgár bandának nevezte a Dúca—Brătianu, Goga—Averescu, Argetoianu—Jorga társaságot. Azt kérdi Dúcától, a „banditától“, a liberálisok vezérével, volt külügyminisztertől, hogy igaz-e, hogy 1931 áprilisában, mikor már mindenki tudta, hogy a Banca Generală bukóban van, több millió leire rúgó tantiemet vett fel s a bank két hónap múlva tényleg beszüntette fizetéseit? Viszont Goga Jenő, Octávián öccse, ezt írja lapjukban, a „Tara Noastrăban“: „A jelenlegi miniszterelnök a világháborúban Habsburg-dicsőítő cikkeket írt az Österreichische Rundschau című szemlében és az Imperium átvétele után állandóan szidta az ó-királyságbelieket, akiket cigányoknak hív. De a románok elnézték ennek az embernek a garázdálkodását és nem lötték le, mint a szerbek Radicsot.“

Vér is folyt, de nem Erdélyben, hanem Buzeuban, Băcăuban s a liberálisok a választási szabadság megvédése céljából „választási gárdát“ szerveztek, elhatározták, hogy „elfegyvereznek minden ellenzéki vezetőt, hogy ha kormánypárti kortések provokálnák, legyen rendezkedve önvédelemre.“ S hogy választási küzdelmét kellő légkörbe burkolja, Manoiescu, a Jorga-kormány volt kereskedelmi minisztere, végrendeletet készített, mielőtt választókerületébe utazott.

A választások július 17-én aránylag csekély érdeklődés mellett, általában csendesesen folytak le. Érthetetlen módon, a legtöbb hivatali és csendőrterror, renegát erkölcsstelenséget a székely vidékeken használta a kormány. A képviselőválasztásokon eredménytelenül, de már a szenátorválasztásokon érzékeny veszteségeket szenvedett a magyar párt.

A MEGEJTETT VÁLASZTÁSOK eredménye a következő volt:¹

A választói névjegyzékbe felvett választóknak valamivel több, mint fele, 2,987.129 szavazott. A szavazatok a következőképpen oszlottak meg:

1. Nemzeti parasztpárt.....	1,203'700	azaz	40'30%
2. Liberálispart (Duca)	407'023	»	13'63%
3. Liberálispart (Brătianu)	195'048	»	6'53%
4. Parasztpárt (Lupu)	170'860	»	5'72%
5. Ker. Nemzeti Liga	159'071	»	5'32%
6. Magyarpart	141'894	»	4'71%
7. Nemzeti agrárpárt (Goga)	108'857	»	3'64%
8. Szociáldemokraták	101'068	»	3'38%
9. Zelea Codreanu pártja.....	70'674	»	2'37%
10. Nemzeti egységpart (Jorga) ...	68'116	»	2'28%
11. Zsidópart	67'582	»	2'26%
12. Néppárt (Averescu)	64'525	»	2'16%

¹ Az adatok a „Monitorul Oficial“ 173. é. a „Magyar Kisebbség“ ézevi 15. számában találhatók.

Ezek a pártok érték el a leadott szavazatok több mint két százalékát, ami képviselői mandátumra jogosít. Azonkívül még 49 párt szerepelt a választásokon, közöttük 37 olyan, mely még száz szavazatot sem kapott, sőt a Lista Independent Tânase Grigorescu összesen két szavazathoz jutott.

Az érvényben lévő választási aritmetika szerint, miután a nemzeti parasztpárt több mint 40 percent szavazatot kapott, az lett az ú. n. többségi párt, amely elsősorban a magyar pártot megillető hat mandátumon kívül fennmaradt (a magyar párt három székely megyében abszolút többséget nyert) 381 mandátum felét, azaz 190 mandátumot kapott, azontúl a fennmaradó mandátumok a tizenkét párt között percentszámuk arányában felosztottak. A képviselőségek tehát következőképpen oszlanak szét:

1.	Nemzeti parasztpárt	274
2.	Liberálistpárt (Dúca)	28
3.	Liberálistpárt (Brátianu)	14
4.	Lupu-párt	12
5.	Kér. Nemzetvédő Liga II	
6.	Magyarpárt	14
7.	Nemzeti agrárpárt	8
8.	Szociáldemokrata	7
9.	Zelea Codreanu	5
10.	Nemzeti egység pártja	5
11.	Zsidópárt	5
12.	Néppárt	4

E számok egy érdekes tényt árulnak el. A kormánypárt, amely a képviselőházba csaknem kétharmad többséggel vonult be, a választóközönségnek alig valamivel nagyobb számát, mint egy harmadát, 40,30 százalékát képviseli. De ez a százalékszám sem képviseli kizáróan a nemzeti parasztpárti választókat: ebben bennfoglaltatnak a kormányt támogató németek, ukránok, bolgárok, zsidók és a székelyföldi hihetetlen terror segítségével a kormány listájára szavazni kényszerült székelyek szavazatai. Jakobffy Elemér ki is számította, hogy nem véve tekintetbe a szász, bolgár, ukrán szavazatokat, ha az a 12.000 székely szavazat nem esik a kormányra, amelyet reakényszerítettek csendőrszuronnal, éppen attól a 40 század százaléktól esik el a kormány, amely a 40 percenten túlsegítette. Ha pedig a többi kisebbségek sem szavaztak volna reá, ki tudja, mennyire a negyven százalék alatt maradt volna, ami azt teszi, hogy a képviselőházban csak egy aránylagos többséggel bíró pártot képviselt volna.

Éppen egy hónappal a választások előtt a nemzeti parasztpárt kolozsvári végrehajtóbizottságának ülésén konstatalta Mihai Popovici, volt miniszter, hogy a Jorga-kormány 50%-os szavazatarányát a liberálisok támogatásának köszöni s anélkül 47%-ot sem ért volna el. „Anakronizmus ilyen körülmények között, — mondta, — hogy Jorga az ország kormányzatát vezeti“. Mi a különbség ez és a „Viitorulnak“ azon megjegyzése között, hogy a Vajda-kormányának, mely a szavazatok 41%-át sem kapta meg, nincs erkölcsi jogosultsága, hogy a nemzet többségének nevében beszéljen és cselekedjék?

JORGA BUKÁSA UTÁN, június hó elején, mint elmondtam, miután a király nem bírt koncentrációs kabinetet alakítani, a nemzeti parasztpártra bízta a kormányzást. A kormányelnökséget azonban nem a párt elismert vezére, Maniu, hanem Vajda Sándor alakította meg. Maniu elmaradása nem volt feltűnő: a multévi botrányos Jorga—Argetoianu-választások után letette mandátumát, visszavonult a közéletől, meghúzódott badacsonyi magányában s bármennyire kérték is hívei, nem változtatta meg elhatározását. Most sem vállalta a kormányalakítást. De ez természetes volt: az újonnan alakítandó kormány ideiglenesnek volt szánva, hogy tisztázza a helyzetet, ejtse meg a választásokat s annak eredményeképpen jöjjön aztán létre a végleges kormány. Hogy erre a szerepre Maniu, aki ma Románia első és egyetlen nagystílű, komoly államférfia, non vállalkozott, az természetes volt. Viszont mindenki úgy érezte, hogy a választások után csak ő jöhet s az ő kötelessége, hogy jöjjön, mert természetesen a román választásoknál nem kétséges, hogy a kormány többséget fog kapni. Ezt jelentette az, hogy az ügyvezetéssel megbízott kormány a választásokat hónapokkal megelőzően olyan hatalmas, az állami élet minden vonatkozását felölelő programot adott, mintha máris biztos volna, hogy a párt évekig fog kormányon lenni. Minden körülmény mutatta, hogy a nemzeti parasztpárt állandó kormányzatra készül.

A választások megtörténtek úgy, amint előre látható volt, ha talán nem is azzal az eredménnyel, amit a párt várt; de a választási eljárás folytán a párt így is nagy többséggel vonult be úgy a kamrába, mint a szenátusba s már nem volt semmi akadálya, hogy Maniu vezetése alatt a párt minden tehetsége résztvegyen a kormányban.

De nem úgy történt.

Vajda lemondása húzódott. Tudta mindenki, hogy a parasztpárton belül tárgyalások folynak, hogy Maniut kormányalakításra bíráják, de ő makacsul visszautasított minden kapadtalást. Július hó 30-án váratlanul mégis beleegyezett, hogy a párt vezetését és elnökségét vállalja. „Minket, — mondta a párt végrehajtóbizottságának ülésén, — nem nézeteltérések választottak el egymástól, hanem olyan okok, melyek ma teljes mértékben eltűntek s ezért visszatérhetek helyemre. Országunk teljes mértékben visszatért az alkotmányosság útjára, amelyen a kormányok szabadon járhatnak és gyakorolhatják az ország alkotmányában biztosított jogukat“. De a kormányalakítást nem vállalta s a krízis nem oldódott meg. A sajtó már újra Titulescut és koncentrációs kormányt emlegetett. Végre augusztus 1 i-én Vajda Sándor elnöklete alatt megalakult a nemzeti parasztpárti kormány, melyben részt vesz Mihalache, Madgearu, Mironescu, mind regáti párttagok, de hiányzik belőle Maniu és hiányzanak a párt erdélyi korifeusai.

A nagy kérdőjel tehát megmaradt Maniu neve mögött s ott lebeg nemcsak a párt, hanem az egész ország politikai élete felett.

Aznap, mikor Maniu vállalta a pártelnökséget, a „Currentul“ Maniunak egy beszédét közölte, amelyet állítólag egy parasztpárti küldöttségnek adott válaszul:

„A pártelnökséget“ — mondta a „Currentul“ szerint — „nem azért hagytam ott, mintha indolens volnék az országgal és a párttal

szemben, sem azért, mert fáradt vagyok. Nézeteltérés sincs köztem és a párt között. Viszont, ha ezek a feltételezések eslesnek, akkor nem lehet egyéb okom, mint egy súlyos ellentét, amely tényleg fennáll közöttem és a legfelső alkotmányos tényező között.

Az a mód, ahogyan a restauráció óta gyakorolják az alkotmányosságot, nem egyezik meg az én gondolkozásommal és azzal a móddal, ahogyan én akarok egy szabad országot alkotmányosan kormányozni. Beláthatják önök, hogy egy kormányelnök nem dolgozhatik megkötött kézzel és nem vállalhat felelősséget olyan aktusokért, melyek nem tartoznak hatáskörébe.

Önöknek nem szabad engem olyan út felé kergetni, amelyen a párt és a nemzet lealacsonyul; ellenkezőleg, önöknek támogatniuk kell engem abban, hogy továbbra is kitartsak a passzivitásban. Bízhatnak bennem, remény van, hogy rövid időn belül felvirul az alkotmányosság hajnala.“

Persze, Maniu ezeket a szavakat soha sem mondta és a „Current-t“ elkobozták. De ha nem mondták is, valami, valami kimondhatatlan volt ennek a hamisításnak a háta megett.

Maalegbeavatottabbakon kívül még senki sem ismeri a valóságot. Beszélnek sok mindenről: Maniu harcáról a király és kamarillája ellen; viszálykodásról, a fiatalok lázadásáról a párton belül. Lehet az is, hogy pártjának negyven százalékos győzelmét a választásokon nem tartja elég erős morális alapnak, hogy azon állva a mostani katasztrofális időkből kivezethetné az országot. A legjózanabb és legjobb informált lapja a világnak, a „Times“ ezt írta Vajda kormányalakítása alkalmával:

„Úgy értesülünk, hogy Maniu biztosítékot kapott Carol királytól, hogy amíg a nemzeti parasztpárt lesz uralmon, nem fog az alkotmányos kormányzatba elegendni. Ilyen biztosíték nélkül Maniu nem hagyta volna el elvonultságát, hogy átvegye annak a pártnak a vezetését, amely a kabinet alapját képezi. Hogy a kormányalakítást visszautasította, azt részben annak az ambíciójának tulajdonítják, hogy esetleges surlódás esetén döntőbíróképpen léphessen fel a kabinet és az udvar között, részben annak a megfontolásnak, hogy ebben a súlyos és veszedelmes időben a párt bölcse maradjon rezervában. Lehet, hogy mindkét magyarázat túlságosan leegyszerűsíti azt a komplikált viszonyt, amelyben tíu uralkodójával szemben áll, mióta az visszatért az országba.

Ma még korai jóslásokba bocsátkozni afelől, hogy miképpen fog a munkamegosztás Maniu és a miniszterelnök között működni és miképpen fog lehetni kiegyeztetni az energikus uralkodónak saját prerogatíváiról és kötelességeiről való felfogását az uralkodó párt alkotmányos felfogásával“.

A törvényhozásnak és a kormánynak, — folytatja a nagy angol lap, — egyelőre más dolga van.

Mit fog ilyen körülmények között a jövő hozni?

Hiú dolog volna jóslásokba bocsátkozni, de mi alig hisszük, hogy a mostani kormány meg tudná oldani azokat a nehézségeket, amelyek az ország kormányzata elé tornyosulnak s amelyeknek megoldását, úgy látszik, király és kormány eltérő utakon keresik.

Szász ZSOMBOR